

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՕԹՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1856

ԹԻՒ 533

ԶՄԻՌՆԻԱ, 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ

Եւրոպայի քաղաքական վերջին լուրերը ըստ մեծի մասին խաղաղասիրական են։ Քանի մը գիտարկե խնդիրներ կային լուծուելու։ որոնք թէպէտե երկրորդական խնդիրներ են, սակայն կրկնապէս որ դաշնակից տերութեանց մէջ պաղու թիւն կամ երկպառակութիւն մը ձգելու որոտնաւ կը լընայ։ Վաճառութիւն լըտուելոյ, այս օրուան օրս այս վախը վարատուած կերէի։ Քանզի հասարակօրէն կը հաստատեն թէ Նաբոլէոն Եւրոպոյ կայսեր միջնորդութեամբ, որ ինքնագիր նամակ մը գրած է, կըսեն, Վաշինգտոն կայսեր Ռուսոյ, Վաշինգտոնի գահինը խօսք տուեր է զիջումներ ընելու և բարեկամօրէն վախճան մը տալու Պորթուգալի և Եւրոպայի ըստուած կղզւոյն վերաբերեալ գիտարկութեանցը։ Նաբոլէի գործերն ալ, Վաշինգտոնի հասած լուրերուն նոյն լով, հաշտարար կերպարանք մը ըստանալու վրայ են։ Քանզի կըսուի թէ Վաշինգտոնի կայսեր բարեկամական խրատուցը հետեւելով, Նաբոլէի Ֆերտինանտոս թագաւորը խօսք կուտայ Վաշինգտոնի և Վաշինգտոնի ըրած խնդիրներուն մեծագոյն մասը ի գործ դնել, այսինքն լուսաւորեալ դարու պահանջները համեմատ մարդասիրական և ներգործութեամբ մը ունենալ իւր հարատեւի հետ։ Կան մարդիկ որոց կարգն է և Վաշինգտոնի կղերը, որ կը գտնուէր տեւն Վաշինգտոնի և Վաշինգտոնի կառավարութեանց ընթացքը, յառաջ բերելով թէ իրաւունք չունին օտար տերութեանց ներքին կառավարութեանը խառնուիլ և թէ իւրաքանչիւր տերութիւն ազատ է իւր վիճակը մէջ։ Իսկ այն պիտիներուն հարցնելու է թէ, եթէ այսօրուան օրս Վաշինգտոն և պապական կառավարութիւնը հաճութիւն ունենալու ըլլան հաւատարմութեան ատենը և անոր խորոյնները վերահաստատուելու, միթէ Եւրոպայի լուսաւորեալ տերութիւն

ները պէտք է որ լուծուեն և չարգելեն։ Վաշինգտոնի և ասոր նման սղոյուններէ շարժեալ Եւրոպայի մեծ տերութիւնները, կերպիւ մը, իրաւունք կունենան իրենց դրացի պղծիկ տերութեանց ներքին գործերը միջամուխ ըլլալ, երբ որ այս պղծիկ տերութիւնները մարդասիրական կառավարութեան շարժիչ շարժանք հետեւաւոր, անգագար ներքին և արտաքինաւոր ճնշման ներքեւ կը պահեն իրենց ժողովուրդները։ որոնք այս պատճառաւ շուտ կամ անգագար պիտի պարտաւորին յայտարարել իրենց կառավարութեանը դէմ և հետեւաբար Եւրոպայի ընդհանուր անդորրութիւնը և արգելութիւնը վրանդի մէջ պիտի ձգեն։

Լոնտոնի Սթրիթ-Քոֆ լրագրող, որ ըրտ Վաշինգտոնի թէ լրագրութեամբ կը հրատարակուի, երկար յօդուած մը կը պարունակէ Վաշինգտոնի Վաշինգտոնի կառավարութեան հետ ունեցած յարաբերութեան վրայ։ ի մասին տարածայնութեան և վեճին զոր Վաշինգտոն ունի Վաշինգտոնի հետ։ Վաշինգտոնի այս յօդուածոյն մէկ մասը, որ ծանր ուղղութեան արժանի է։

«Յառաջ քան նշանակելու զհաջողութիւնները և զգոհութիւնները զորս գոյցէ հարկ է ի գործ դնել արգելելու համար Ռուսոյ խնդիրները, որ չտարածուի դէպ ի ներկայացում, կը պարտաւորին քանի մը գիտողութիւնները ընել Վաշինգտոնի կառավարութեան Վաշինգտոնի տերութեան հետ բռնած ընթացքին վրայ, և այս բանը կողմէ ընելու թէ անհաճոյ միջամտութիւններ յարուցանելու համար, այլ բարեկամական յանդիմանութիւններ ընելու աղաքաւ։ Օգործանալու բան մը չէ, որ Վաշինգտոն և Վաշինգտոն պէտք երկու մեծ աղբեր, որոց քաղաքական և առեւտրական յարաբերութիւնները աշխարհիս բոլոր կողմը տարածեալ են, համաձայն

չըլլան քանի մը երկրորդական գործոց վրայ, թէ և կատարեալապէս համաձայն են ի մասին ընդհանուր ամեն խնդրոց։ Վաշինգտոնի երկրորդական տերութեան Վաշինգտոնի օգուտները ըստ մեծի մասին մի և նոյն բանն է։ Վաշինգտոնի մէջ այս երկրորդական կառավարութեան աւելի յաճախ կը ծագին ի պատճառս տեղական նախանձաւորութեան, որոց յաղթելու աւելի գիտարկ է։ Վաշինգտոնի Վաշինգտոնի Վաշինգտոնի մէջ եղած նախանձաւորութիւնը շատ ժամանակէ ի վեր կայ, և պղծիկ կամ տարա նախանձաւորութիւն մը չէ, թէ և անոր նպատակը ուրիշ բան չէ բայց միայն սրտը քաղաքական աղբեցութիւն մը։

Վաշինգտոնի կրկնութիւն, թէ իրաւամբ և թէ յանդիման, թէ այսինքն Վաշինգտոնի կրկնութիւն, Վաշինգտոնի կառավարութիւնը Վաշինգտոնի տերութեան թէ լրագրութեամբ, չուղեց վաւերացնելու առեւտրական դաշնագրաւ թիւնը զոր մօտէ ար Վաշինգտոնի ըրած էր առջին Վաշինգտոնի կեանքի նուիրութեան վերջին օրերը։ Եւ որովհետեւ մօտէ Վաշինգտոնի և Վաշինգտոնի դեպքին առաջին քաղաքական գործը անցեալ տարի թէ հրահան հաշնելուն պէս, այն եղաւ որ ի գործ դնել տայ նոյն դաշնագրութիւնը, որ յառաջագոյն այս կերպիւ փորձի գրած էր զճարտարագործութիւնը յարաբերութեանց երկու դեպքանտանց ի Վաշինգտոնի, այս բանը կըսեմ կը ցուցնէ որ մեր փոխադարձ քաղաքականութիւնը օգտակար կերպիւ չսկսաւ։

«Հարկ չէ յառաջ բերել զնորոգումները, զոր մօտէ Վաշինգտոնի տուած Վաշինգտոնի կեանքի մօտանալ որոց վախճանը եղաւ մօտէ Վաշինգտոնի Վաշինգտոնի դեպքին թէ հրահանէ մեկնելու և գոյցէ անգագար է զորոց թէ Վաշինգտոնի դեպքին ամենեւին բան մըն ալ չըրաւ Վաշինգտոնի կառավարութեան միտքը դարձնելու համար՝ որ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆ ԿԱՍՆ ԱՄԵՆԱՅՆԻ

Կարգ գրողը Հոլմուէի, և գործածութիւնը նոյն, և վաղ ամենայն մարդկային մարմին վաղապէս արտաքին բնական է։

Ի ԶԵՄԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Յօդուածը Հոլմուէի գրեալն է (հայկ.) և օգտակար է։ ՆԵՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ի մատուցանելու «աշխարհի դեղահատ մը և օժանդակ մը, որոց արտահանութիւնը բաղկացեալ տարերքն քաղաքէս են մարդկային սեռի վերջին փառաբեր, կարե որ համարեցի խելամուտութեամբ և կատարեալ հասկացեալ ըլլալ, վաճառք և յետագայ ելից մէջ պարզ լիզուով խօսիլ ի գործ ելի, և անմիջապէս ետքէն յարեւել անոնց յուցուցած զօրութիւնն։

Կը համարձակուիմ ասել, որ շատ կարգաւոր և այս պիտանի առարկայիս վրայք քննութեամբ մտածելով՝ հուսովորեմն անստերիւր ապացուցին ժամանեցի, գիտելով որ մարդկային մարմնոց կազմութեան համար ամենեւն օգտակարաւ գոյնն նորան պարզ գարման մատուցանել է և այս ոչ թէ միայն ցաւն մեղմացնել, այլ թէ և բոլոր հիւանդութիւններն փարատելու համար։ Յիրաւի դեղոց կառուարքն է, որ զիրենք անըստոյգ անզոր և շատ անգամ ևս վրանդաւոր կառնէ։

Արեւն ինքն իրմէ իրաւապէս կենդանի է, և կենդանեաց կենդանի է։ Առողջութիւն և կենդան արեւն մօտէն կը կախին։ Մարմնոց ամենայն մա-

տուքն արեւն մօտէն կը սնուցանին և կը պահպանուին։ Մեր կենաց ամեն միւս վայրկեանի մէջ արեւն զողովական ներգործութեան մը կը կենդան կայանայ առանց որոյ կենդան կեալ չլարէ։

Կենդանի հեղուկն (այսինքն) արեւն պարտաւորեալ է խողովակներէ մէջ, որ իւրենց պաշտօնէն արեւն երակներ կը կառնին։

Նշանակաւորեալ ապացոյցներովը հաստատուած է որ, արեւն է որ մարմնոց ամենայն մասանց կեանքն կը պահպանէ և արեւն ինքն իրմէն կենդանի է։ Առողջութիւն և կենդան արեւն քանակութեան արեւն թէ և արեւ մաքաշութեան, մօտէն կը կախուին։ Առողջութեան ժամանակին, արեւն համա իրակապէս աղի է և այս յառաջ կը պայ ըստ մեծի մասին արեւն մէջ եղած Սոքայի աղիութեանն։ Սակայն քանի մը տեսակ վատ ջերմ ժամանակում՝ արեւն այս աղի համա գրեթէ երբէք չըղգացուիր։

Արեւն արեւութիւնն՝ կարէ ևս և ապէս վաւերաւ քանի մը գործարանաց (մարմնոց) ուղղակի գործարանութեանց՝ շփութելով, Սարսաղութիւն ընդմիջ (նիւր ծծել) ընթացիւցողութիւն և ընթացութիւնն՝ արեւն գոյանալուն և մարմնոց բոլոր մասանց սնուցանելուն և ամրացնելուն համար՝ անհրաժեշտ հարկաւորք են։ Այս ընդմիջման սնունդէն՝ արտաքին կը կախանայ և ընթացիւցողութեան գործարանութեանց մէջ արեւն կալուստի և անմաքուր կը գոռնայ աւելորդ և կուտակեալ վնասակար հիւստի՝ իւր մէջ խառնուելով, կամ թէ իւր բաղկացութեան վերաբերեալ մասանց նորեկանայ աւելորդութիւն։ Յատկապէս գործարաններ հոգալեալ տուած են մարմնոց, որոց

զլուսաւոր գործարանութիւն է, այս վնասակար հիւստի արեւն մօտէն բաժանել, տանել և այս տեսակ գործարաններ կը կառնին զարդակ, և իւրեանց գործարանութիւն կառնին կառնին։

Չտեսլ կամ մարմնոց համար։

Թորքն լեղին և երկրամեկն (պէտքէն) մաքաշողական կամ զողովական գործարանք են և իւրեանց ունեցեալ զանազան գործողութեանց միւսն էլ զարեւն մարմնն և զանոն է, և եթէ թորքն զառապանակ չնուազացնէ, նոյնպէս և լեղին զառապանակ և երկրամեկն զառապանակ, ուրեմն զառապանակ մաքաշիւն և մաքաշիւն բաղկացուցիչ նիւթն կը կուտակին արեւն մէջ, և զարեւն ապականելով, զնո մարմնոց գործարաններին կանոնաւոր սնունդ մատուցանելով և զանոնք շարժելու համար միւսանգամայն անկարող կառնեն, որ առանց այս պիտի գործարանութեանց կեանքն կեալ չլարէ։

Թէպէտ, եթէ արեւն արեւութիւնն աղէկ ըլլայ, և քանակն ալ բաւականին չափ, սակայն և այնպէս՝ արեւութիւնն և կենդան նորա տալ մաքաշութեան օժանդակ կը կախին, ըստորում կարելի է որ, արեւն մարմնոց գործարանն զանազան մասանց մէջ՝ անհաւասար կը տարաբաշխուի, (այսինքն) միւս գործարանի մէջ չափէն աւելի կը յաւաքուի և միւսին մէջ չափէն սակաւ, և այսպէս՝ այնինչ օտակաւորն թուլացեալ կը տարանայ, շատաւորն սաստիկ կը ծնուի, և շատաւորն հեղձմանով կը գրգռի յանդիման և ի վրանդարձ գործարանութիւն, այս

(1) Առաջին դուռ, հիւստի մը, որ ի թորք կը պայտայ, որոց և շատութիւնն վնաս կը կենայ։

Հերթի դէմ արշաւանք չընէ : Բայց երկու
գլխաւոր կէտեր կան այս արշաւանքին վերա-
բերեալ, որ մեր ծանր ուշադրութիւնը կը հրա-
ւիրէ : Առաջինն այն է որ դադարի գինուորա-
կան պաշտօնատար մը Պուլէի անուն , Հահին
ծառայութեանը մէջ գտնուելով , և մօտիկ Պու-
լէին իշխանութեանը ներքեւ ըլլալով , թոյլտու-
ութիւն ընկալաւ , ճարտարագետի (էնժեներ) օր-
անուամբ յառաջ տանել Հերթի պաշարման
գործընդերքը : Երկրորդը այն է որ , թէ և Լիւզիւն
գրեթէ իշխանութեան վիճակի մէջ կը գտնուի
Պարսից տէրութեանը դէմ , բայց և այնպէս
Հահին գետաւանը՝ մօտիկ Պուլէին հաճութեամբ
յուզարկեցաւ 'ի փարիզ իբրեւ գետաւան բարե-
կամ տէրութեան մը , մեծագին ընծաներ մա-
տուցանելու համար Պաղլիոյ արքունեացը ,
վստահ ըլլալով , ինչպէս կերելի , թէ նոյն գե-
տանը մեծ յարգութեամբ պիտի ընդունուի :
«Այս գործընդերքը այնքան ծանր հետեւութիւն
ներ ունին , որ անկեղծութեամբ կուզեմք հա-
ւատալ որ մօտիկ Պուլէն սխալ կարծիք ունեցած
պիտի ըլլայ 'ի վերայ ճշմարիտ նպատակին կողմէն՝
որ Հահին և Լիւզիւն մէջ ծագած է , և մաս-
նաւորապէս Հերթի դէմ եղած արշաւանքին
սկզբնապատճառին և վախճանին վրայ : Երբոր
գիտցուի թէ , ըստ մեր կարծեաց , Հերթի
դէմ յարձակումը՝ շարժում մըն է զոր Ռու-
սիան փորձ կը փորձէ Լիւզիւն տանի դէմ , և հե-
տեաւոր Լիւզիւնը կը դադարէ այս բանը , կը յու-
սամք թէ մօտիկ Պուլէն և ուրիշ գաղղիացի
պաշտօնատարները պիտի դադարին 'ի ծառայե-
լոյ Պարսից բանակին մէջ :
«Իսկ 'ի մասին Պէրուք-Խանին , կը կրկնեմք
զճանաչումը զոր տուինք՝ երբոր առջի բերանը
անոր 'ի կոստանդնուպոլիս դարձուտը իմացուե-
ցաւ , այսինքն թէ , եթէ ամենափոքր քաջալե-
րութիւն մը ընդունելու ըլլայ մօտիկ թուրքե-
լէն , և եթէ թոյլտուութիւն կը տրուի անոր որ
Փարիզ երթայ , այս դիպուածիս մէջ Պաղլիոյ
կառավարութիւնը՝ կերպիւր մը պատասխանատու
պիտի ըլլայ կամակորութեանը , զոր Պարսից Հա-
հը 'ի դարձ պիտի գնէ իւր թշնամութեանը մէջ
մնալու ընդդէմ՝ Լիւզիւն , նմանապէս պատասխա-
նատու պիտի ըլլայ այս կամակորութեանէն ծա-
գելու աղէտալի հետեւանցը» :

Յայտնի է որ անցեալները կոստանդնուպոլսոյ
ամենապատիւ տէր Յակոբ սրբազան պատրիար-
քը պարտաւորեցաւ իւր հրաժարականը տալ
Բաղդադոյն Վրան , և յետոյ դարձեալ պար-
տաւորեցաւ ետ առնուլ զայն , և իւր պատ-

երկու տեսակ վիճակի մէջ ևս՝ առողջութիւնն
կը շնորհի և կեանքն հետեւաբար վտանգաւոր է :

Հիւանդութեանց առիթներ . նոյա բժշկուն , այս Գեղարմար
մոյ վերայ ունեցեալ զօրութիւնն և ներգործութիւնն , և իւր
բարբառն բժշկական խոտոյ մօտէն բաղկացեալ ըլլալն :
Լիւզիւն ակաթ (որը զնորդելիցէ պարագայիւք
կամ պատահմամբ կամ զնեղելիցէ կերպիւր սկիզբն
առած ըլլան՝ որոյ բարձր առիթներ ևս հաստա-
կօրէն գրեթէ միևնոյն են , այսինքն արեան և
հեղուկ հիւթոց մաքրութեանց պակասութիւնն)
կը բժշկին այս շարժանքը՝ զիւրի , որ կը մաքրէ զըս-
տամբսն և զփորոտիս , նոյնպէս և իւր բաւա-
նալիս որակութիւնն կը զորոտէ զարիւնն , և ջրաց և
ձկնմանց ուժգնութիւնն՝ և սնդութիւնն՝ մարմնոյ
կազմութեանն զօրութիւնն և կարողութիւնն՝ և
ոսկերաց և միանանց՝ հաստատութիւնն և ամրու-
թիւնն կը նշեմք :

Այս անգին գեղն բոլորովն բժշկական բու-
սոյ մօտէն բաղկացեալ գործը՝ իւր մէջ երբեք
սնդկական (ձիւլայ) կամ այլ վնասակար նիւթը չպա-
րունակէր , վասնորոյ և անիւտէն նաեւ մատ-
ղաշ երեխայութեան հասակի , և շատ տկար
կազմութեան մարմնոյ ևս . և նմանապէս պատ-
րաստ և անկասկածելի է բուռն և ուժեղագոյն
մարմնոյ մօտէն՝ զայնտն փարատելոյ : Իւր գոր-
ծողութեան և ներգործութեան մէջ կատարեալ
ապահովէ , և այնպէս ինչպէս և Դորա՝ իբրեւ
ամենայն տեսակ հիւանդութիւններն՝ որք զնեղ
և իցէ վիճակի մէջ՝ կամ սրբան և հին և խորար-

երարեական պաշտօնին մէջ վերտին հաստա-
տեցաւ : Այս անցքերը տեղի ունեցան աղգա-
լին մասնաւոր կամ ընդհանուր ժողովքով , ո-
րոյ վրայք ըստ ժամանակին մանրամասն տեղե-
կութիւններ տուած էր Մախլա լրագիրը , առա-
ւելապէս աղգաւորական ոգւոյ մը հետեւելով
քան թէ իրաց ճշգրտութիւնը քննելով :

Մեր կողմանէ յիշատակութիւն մը չուզեցինք
ընելու այն անցքերուն վրայք , որոնք աղգային
տարածականութեան և երկպառակութեան պատու
էին , և հետեւաբար ըստ ամենայն մասին դի-
տարին և ցաւալի էր մեղանոց վրայք խոր-
հրդածութիւն մը կամ ճիշտ պատմութիւն մը ընել :

Այս օրերս կը լսեմք թէ կոստանդնուպոլսոյ
աղգային աշխարհական գերագոյն ժողովը և հո-
գեորական ժողովը նորոգուելու են . որոյ ան-
դամները հետեւեալներն են . զորս կը գլխաւոր-
եմք , ինչպէս որ գաղափարած է Մախլա .
Նորընտիր անգամք գերագոյն ժողովն .
Սեծագործ յարգելիք ,
Գրեգոր Էֆէնտի Սարկոսեան , փոխանորդ
աղգային երեսփոխանի ,
Լեւոն աղա Պարտիզանեան :
Պողոս աղա Անանեան :
Լեւոն աղա Միսրեան :
Յակոբ աղա Նորոտունկեան :
Յօհաննէս աղա Այվաթեան :
Յարութիւն աղա Գաբամաճեան :
Մինաս Էֆէնտի :
Ալթուն Տիւրքի Էֆէնտի :
Թովմաճան աղա Գալսէրեան :
Մինաս աղա Թուրքաթեան :
Յարութիւն աղա Ինկիւնցի :
Յօհաննէս աղա Սուրենեան :
Գալուստ աղա կոստանդեան :
Գրեգոր աղա Դաթիսեան :
Սահակ աղա Փշաւաճեան :
Գեորգ աղա Փանոսեան :
Լեւոն աղա Էֆէնտի :
Գեորգ աղա Սրբաբեան :
Յակոբ աղա Տամատ :
Նորընտիր անգամք հոգեորական ժողովն .
Լրժանապատիւ Հորք ,
կոստանդնուպոլսոյ պատրիարքական փոխանորդ՝
տէր Յարութիւն ծայրագոյն վարդապետ .
Սուրբ Երուսաղէմի պատրիարքական փոխ-
անորդ՝ տէր Սահակ վարդապետ :
Տէր Յօհաննէս ծայր . վարդապետ խառնիւղի
Տէր Պողոս ծայրագոյն վարդապետ խառնիւղի
րի տուր . խաչ եկեղեցւոյ :

Նորընտիր անգամք հոգեորական ժողովն .
Լրժանապատիւ Հորք ,
կոստանդնուպոլսոյ պատրիարքական փոխանորդ՝
տէր Յարութիւն ծայրագոյն վարդապետ .
Սուրբ Երուսաղէմի պատրիարքական փոխ-
անորդ՝ տէր Սահակ վարդապետ :
Տէր Յօհաննէս ծայր . վարդապետ խառնիւղի
Տէր Պողոս ծայրագոյն վարդապետ խառնիւղի
րի տուր . խաչ եկեղեցւոյ :

Նորընտիր անգամք հոգեորական ժողովն .
Լրժանապատիւ Հորք ,
կոստանդնուպոլսոյ պատրիարքական փոխանորդ՝
տէր Յարութիւն ծայրագոյն վարդապետ .
Սուրբ Երուսաղէմի պատրիարքական փոխ-
անորդ՝ տէր Սահակ վարդապետ :
Տէր Յօհաննէս ծայր . վարդապետ խառնիւղի
Տէր Պողոս ծայրագոյն վարդապետ խառնիւղի
րի տուր . խաչ եկեղեցւոյ :

մատ ցաւ կու գնէ թող ըլլան :
Հաղարարորդ 'ի մարդկանց այս Գեղարմար
ծածուկութեամբ բժշկեցան , որոյ մօտէն բաղաւմը
իւրեանց վերջին դամբանական սենեակին մօտե-
լոյ շատ մեծ էին , և որոյ համար ամենայն օ-
տար դարմանքն անգոր և անօգուտ եղած էին
ցայն կէտ . սակայն համբերութեամբ այս Գեղար-
մարն ըլլալով ապաքինեցան և զիւրեանց առողջու-
թիւնն և զօրութիւնն կրկին ստացան ,
Թող այն մարդն որ խիստ վնասուեալ է , յու-
սահասութեամբ չը քանի , այլ թէ՛ այս զօրու-
տոր Գեղարմար դարմանաբանը՝ զօրութեանն՝ քիչ
մը փորձ առնէ . որ յետոյ՝ սրբան շատով կրկին
առողջութեան վայելքութեամբ բարգաւաճին
ձեռք բերելն յայտնի կրօնենէ :
Վասնորոյ առանց ժամանակ կորսնցնելոյ այս
Գեղարմարն է վասն որ իցէ ստորագրեալ
ախտից-որք են ,
Տենդ (ընդհատ) արաւել արաւել ինքիւն :
Շնչաբերութիւն , արգիւնֆէնի :
Մաղձային ցաւ կամ տենդ :
Սրբոյ վրայի կեղ :
Բնդերաց (փորոտեաց) ցաւ , Սրտացաւ :
Փորացաւ , Հալեմաշ (բարակ ցաւ) :
Տկարութիւն , Դալֆլէ :
Թանջ , Իրէֆ գան սիրտի :
Չգործութիւն , Իսխիալ , արագալէ :
Օձիկ (հոյ ծաւարում) ելլանք :
Ինկանտութիւն կանանց օրինաց :
Չերմ ամենայն տեսակ :

Տէր Իգնատիոս վարդապետ Վեյոլուի :
Տէր Գրեգոր վարդապետ Լեւոն Գափուի :
Տէր Գեորգ աւագ քահանայ մայր եկեղեցւոյ :
Տէր Գալուստ աւագ քահանայ Օրթագիւղի :
Տէր Պաղտատար աւագ քահանայ Պալատու :
Տէր Յօհաննէս աւագ քահանայ Խառնիւղի
տուրք խաչ եկեղեցւոյ :
Տէր Երեմիա քահանայ խառնիւղի :
Տէր Փիլիպպոս աւագ քահանայ Սամաթիոյ :
Տէր Գրեգոր քահանայ Վեյոլուի :
Տէր Յարութիւն քահանայ Վարթիոյ :
Այս նորահաստատ կրկին ժողովոյ գործերը

աղգօգուտ և յաջող ըլլալու համար , անշուշտ
միաբանութիւն և սէր հարկաւոր է : Այս միա-
բանութիւնը և սէրն ալ բարեմտութեան և
աննախանձ սրտի արգիւնքն են , վասնորոյ թող
թող տրուի մեզ բարեմտութեւ որպէսզի բարե-
մտութիւնը , խոհեմութիւնը և ճշմարիտ աղ-
գաւորութիւնը հիմունքը ըլլան ամեն քննու-
թեանց և վիճաբանութեցոյ , որ յօգուտ աղգային
գործոց պիտի ըլլան յիշեալ կրկին ժողովոյ մէջ :

Յայտնի է որ ամեն ժողովոյ մէջ քիչ կամ
շատ կուսակցութիւններ կը ըլլան , ամեն տեղ
զանազան գաղափարի տէր անձինք կը գտնուին ,
և կարծիքները ամեն տեղ տարբեր են : Այսինքն
առաքինութիւնը միշտ չափաւորութեան մէջ է ,
և ճշմարիտ աղգաւորութիւնը , եթէ չեմք սխա-
լիր , կը պահանջէ որ փոխաբարձ զիջումներ ըլ-
լան բարեմտութեւ ու առանց կից , և իւրա-
քանչիւր կուսակցութիւն իւր կարծեացը և դա-
տողութեանը վրայ յամառեալ չմնայ : Այս կեր-
պիւր գիւրի կը ըլլայ շատ գործընդերք մէջ տարա-
ձայնութիւնը անհետ ընել և եղբայրական սիրով
ու միաբան հաճութեամբ ամեն բան յառաջ
տանել շուտով յօգուտ ընդհանուր աղգին :

Կրնայ գտնուիլ այնպիսի բարեմիտ անձինք ,
որ միաժողովութեամբ երթալով , թէ Սեբաստա-
լի Սիւթար արքայալը պապիւն իշխանու-
թեամբ ժողովք սրբաւոր տոնոյն և շորաղանց
կարծիքը չունեն , ինչպէս այժմեան իւր ոչ ու-
սաւորեալ աշակերտները : Այս երթալով թիւ
սխալ և անհիմն է . քանզի Սիւթար արքայա-
լը չէր կրնար իւր գործուն կրօնամոլ պապական-
ներէն տարբեր կարծիք ունենալ . գինէ առե-
լեսս . ըստորում պապական պաշտպանութեանը
ապաւինուած , անոր հովանաւորութեւ ներքեւ
կաշխատէր իւր միաբանութիւնը հիմնաւորելու :

Այս ըսածին յայտնի կը տեսնուի իւր հրա-
տարակած գիրքերուն մէջ և մանաւանդ Սատ-
թեոսի աւետարանի մեկնութեանը մէջ որ 1737-
ին տպուած է 'ի Վենետիկ , ուր խիստ երկար

Վերնոտութիւն Դորաբալ , արա :
Յօգացաւ թիւն , Էֆէնտի , արա :
Գլխացաւ , Լիւզիւն :
Ուռեցք , շէշ , Գալուստ , արա :
Լեւոն ցաւ , ճիւղի Էֆէնտի , Երթի ցաւ :
Լիւտ հարգութեան կամ միանցաւ թիւն :
Սիւթար Էֆէնտի Էֆէնտի , արա :
Փողացաւ , արա :
Խոյլ պարանոցի , Խառնալը արա :
Խիճ կամ աւաղ երկամանց , Խառնալը Էֆէնտի :
Օլան գոմ , արա :
Դող վնասակար , Էֆէնտի Էֆէնտի , Էֆէնտի :
Վալաշական կամ Վաղղիական ախտ , ֆիւնի :
Լիւնայն տեսակ որդի (որովայնի) :
Օլիւն Էֆէնտի պատճառ յառաջեկեալ տկա-
րութիւնը :

Ընդհանուր պատուէր վասն զգեղարմար (հէպոյ)
առնելոյ (կանոն) :

Լստանոր կամ իմ հիւանդի մտքին մէջ լաւ մը
տպաւորել այս հասարակ սկզբունքն , որ Հօ-
լուէի Գեղարմար և օճանելիքն՝ այնպէս են
չնուած՝ որ երկուքն 'ի միասին ներգաշխալութեւ
և միաբանութեամբ իւրեանց գործն և զօրու-
թիւնն պիտի ցուցնեն , վասնորոյ երբոր օճա-
նելիքն իւր արտաքին դարման , մարմնոյ վրայէն
'ի գործածուի՝ յայնժամ միմիայն դեղահաստքն
են մատուցանել ներքին դարման , և քորժամ
դեղահաստքն առնուեցան իմ օճանելիքն 'ի
զատ օտար օճանելիք . չպիտի գործածուի .

որէն կը գրէ և կը ջանայ հաստատելու . թէ և տար փաստերով (որոնք հազար անգամ ջրուած և հերքուած են զօրաւոր վկայութիւններով և հիմնաւոր փաստերով) թէ Հռոմի պապերն են միմիայն փոխանորդքն Վրիստոսի, թէ անսխալ և անմարտէն և արքայութեան բանալին ունեցող, և հետեաբար ոչ ոք չկրնար արքայութեան արժանանալ, առանց պապական ըլլալու :

Սխիթար արքայապետը հետեւեալ կերպիւ կը վերջացնէ իւր երկար յօդուածը . (երես 396) . որուն վրայ ճշմարիտ բարեպաշտ անձանց ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմք :

«Եւ վերջապէս դայտ ասեմ . որք կամի լինել ոչխար հօտին Վրիստոսի պարտի լինել ենթա հեղանգանդութեան նորին որում յանձնեցեալ էր և հօտն Վրիստոսի , այսինքն Վեռնոսի և յաջորդապէս նորին . (Սխիթար Սեբաստիանոսի մեծապէս իշխան և ընդհանր խղի ծայր ինքործէ , ուղիւն այս խօսքով , Վրիստոսի հօտին դուրս յիշել Հայոց ուղիւն ապագայ և իւր ոչ կամի փեռեկտել զմի հօտն Վրիստոսի և զմիութիւն կաթողիկոսի եկեղեցւոյ նորին , պարտի զեքն ստորագրել միոյ փոխանորդին Վրիստոսի , այսինքն յաջորդի առաքելոյն Վեռնոսի , Հայրապետին Հռոմայ : Վ անդիս արգէտ առանց միոյ պետի և գլխոյ միութիւն հասարակութեան ուրուք ոչինչ կերպիւ կայանալ կարէ : Վ յայտն և երեւել և զինուորեալ կաթողիկոս և առաքելական սուրբ եկեղեցւոյ միութիւնն առանց միոյ երեւելի գլխոյ և պետի ոչ կարէ կայանալ : Եւ սակաւ օգնէ նմա դուռնիլ ի Հաւատարմին և ասել միայն ընդհանրական և առաքելական եկեղեցի . մինչ ընդդէմ այնմ գնէ միոյ եկեղեցւոյն Վրիստոսի զբաղում պետս և զգլխոս անկախս յիրերաց» :

Ինչպէս այս անհիմն խօսքերէն կը տեսնուի , Սխիթար արքայապետը կուգէ հաստատել այն անիրաւ վճիռը պապական կղերին թէ , «Վրիստոսի հօտեկան եկեղեցւոյ ոչ գոյ իրիւն» :

Սակայն այս միտքն այն անհիմն լինելով չափէ կ'իմացան են այժմեան ողջամիտ հռոմեական աստուածաբանները անգամ . և ինչպէս կը գրէ գերապատիւ տէր Վաթիկէի Վ. իւստֆօքի գլխաւոր փարագապետը իւր տնտրակին մէջ՝ անուանեալ Վաթիկէի և Վաթիկէի վերաբերման «անիրաւ պահանջներէ Հռոմայ պապերուն ըրածը . որով կուգին որ ամենայն եկեղեցիք Վրիստոսից (ընդ որս և Հայք) զիրենք ձանձնան Բիսպոս երեւելի գլխոս ընդհանրական եկեղեցւոյն Վրիստոսի և այն ոչ միայն դատական կարգաւ մը իբրեւ առաջին ի մէջ հաւատարից , այսինքն կաթողիկոսաց և պատրիարքաց , այլև իբրեւ գլխոս նոցա և հրամանատար , ևս և ձեռն

նադրող և կամ գէթ իրենց տրուած իշխանութեանը մէջ հաստատող : Եւ որովհետեւ Հայաստանեայց եկեղեցին ոչ երբեք ձանձնեցեր է պապերուն այսպիսի իշխանութիւն ունենալը իւր վրայ , այսուհետեւ ալ պարտական չէ ձանձնալու» :

Վարձեալ անհիմն և ամբարտաւան պահանջմանը է «այն անիրաւ և անտեղի նորաձեռնութիւններն որով Հռոմայ ամբարտաւան (կամ լաւ ևս է լինել գերի եղել) աստուածաբանները կուգին իբրեւ հասարակ ընդունել տալ տգիտաց , ինչպէս են պապին գերադէպ իրաւասութիւնը ի վերայ ամենայն եկեղեցեաց» իբրեւ մի միայն փոխանորդ Վրիստոսի , անոր անսխալութիւնը , ընդհանուր ժողովք մը աւելի մեծ իշխանութիւն ունիմ ըսելը , որին ինչ աստուածաբանական անորոշ խնդիր կամ կարծիք իր անձնական հեղինակութեամբ կամ թէ մասնական ժողովով իբրեւ մասն հաւատոյ հաստատելը և անոր գէթ խօսողները հերեւակոս և հերձուածող են ըսելով դատաւարանքը և այլն , և այլն» :

Վաղղիոյ Սիմիէն լրագրոյն նոյեմբերի 13 թուոյն մէջ կը կարդամք :

«Վ անմաքայլ Վիսէլէֆ կոմսը երէկ պատիւ ունեցաւ ներկայանալու օգոստոսիաւ կայսեր և յանձնելու անոր զնամակները , որով վեհափառ կայսրը ամենայն Ռուսաց կանուանէ զինքը իւր արտաքայ կարգի և լիակատար իշխանութիւն ունեցող գեսարանը Վաղղիոյ կայսեր քով :

«Վ յա առթիւ վեհափառ գեսարանը հետեւեալ ատենախօսութիւնը ըրաւ .

«Օգոստոսիաւ տէր ,

«Իմ վեհափառ տէրս կայսրը՝ իւր գեսարանը անուանելով զին ձեր կայսերական մեծափառութեանը քով , պատուիրեց ինձ իմ բոլոր ջանքս նուիրել ի հաստատութիւն բարեկամական յարաբերութեանց որով միաւորեալ են այս երկու կայսրութիւնները :

«Եւ ըստիկ պիտի համարիմ զին երթէ իմ այս պաշտօնին մէջ նպատաւատոյց ըլլամ ամբարտաւանութիւնը ի մէջ Վաղղիոյ և Ռուսիոյ այս միաւորութիւնը , որ ընդհանուր խաղաղութեան ամենէն տեղական երաշխաւորութեան մէջ կ'պահանջէ :

«Յանուն օգոստոսիաւ վեհապետիս պատիւ կը համարիմ ինձ մատուցանելու կայսերական Վեհափառութեան ձերու՝ զյանձնարարական նամակները որ տրուած են ինձ , և կը համարեմ իմ յուսալու թէ մարգարեական ոգով պիտի ընդունիք իմ խորին յարգանաց հաւատարմքը :

«Վայսրը պատասխանեց .

«Վեճարգոյ կոմս , իսկոյն որ հաշտութեան

դաշնագրութիւնը ստորագրուեցաւ , հաստատուն խնամատարութեամբ հոգ տարի , որպէս զի առանց տկարացնելու իմ վաղեմի դաշնակցութիւններս , քաղցրացնեմ բարեւեր ընթացքներով զխոսութիւնները ճիշտ գործադրութեամբ պայմանաց ոմանց : Ուրախ սրտիւ իմացայ որ իմ գեսարանս որ ի Վեղրոսիւ ընդ այսպիսի զգացմանքներէ շարժեալ կըցեր է Վեջրանդի կայսեր մարգարեական շնորհը ստանալու : Սիւնոյն ընդունելութիւնը պիտի ըլլայ ձեռնաստ . ասոր վրայ մի երկբայիք . քանզի բայ ի ձեր անձնական արժանաւորութեանէն երեսփոխան էք այնպիսի վեհապետի մը որ կրնայ վեհաձանախան կերպիւ մոռնալ պատերազմին տխուր յիշատակները և միայն բարեկամական յարաբերութիւններով ամրացեալ հաշտութեան բարիքներուն վրայ կը նայի և խնամք կրտանի :

«Վ անմաքայլ Վիսէլէֆ կոմսը և իւր գեսարանատան պաշտօնատարները՝ կայսերական կառքով և ուղեկցութեամբ կայսերական յատուկ գործակալով մը Վուլքէրի պալատը բերուեցաւ և միևնոյն փառաձոր հանդիսիւ գարձեալ գեսարանատունը դադրին» :

«Թէ հրանէն հասած վերջին լուրերը կըստուգեն Հէրաթ բերդաքաղաքին՝ Պարսից զօրաց անձնատուր ըլլալը , և միանգամայն կը ծանուցանեն թէ Վեղղիոյ կառավարութիւնը պաշտօնական կերպիւ պատերազմ հրատարակէր է Պարսից տէրութեանը դէմ :

«Պարսից կառավարութիւնը այս առթիւ յայտարարութիւն մը հաներ է . որով կը ծանուցանէ աղբիւր թէ ամենայն ձգամբ դէմ պիտի դրուի Վեղղիացւոյ յարձակմանը : Պարսիկները մեծ յոյս ունին , թէ օգնականութեամբ Պիւհլէր անուն գողղիացի զօրապետին որ Պարսից ծառայութեանը մէջ մտածէ , յաջողութեամբ յառաջ պիտի տանին այս պատերազմը և պիտի յաղթեն Վեղղիացւոյ . որ խիստ դժուարին և անհաւատարի կերելի մեզ :

«Վեղղիոյ գլխաւորատան պաշտօնակալները թէ հրանէն մեկնել են , և Պարսկաստան գտնուող անգղիացի հպարտակները և Վեղղիոյ պաշտպանութեան ներքեւ եղող անձինքը՝ օսմանեան գեսարանատան հովանաւորութեամբ տակ դրուել են :

«Ռուսաց բաղմաթիւ զօրքեր Եւրասիա գետին քովերը կը ժողովուին . և տարակոյս չկայ որ Ռուսաց կառավարութիւնը յայտնի կամ ծածուկ կերպիւ օգնութիւն պիտի ընէ Պարսից այս պատերազմին մէջ : Եւրոպէն կըստի թէ Ռուսաց Տիւհալեմէ զօրապետը Պարսից ծառայութեանը մէջ մտեր է և Հէրաթի առջև գտնուող Պարսիկ զօրաց հրամանատար որոշուեր է :

Հասեալով և մ'այս առաւելայն վրայոր . ըստ որում քաղ գիտեմ ես իմ յօրինածս և բաղադրածս գեղաց անխափան զօրութիւնս և յարգանս սակայն՝ ես պատասխանատու չեմ ըլլար այլոց բաղադրած գեղոյն . որք կարեն շատ փնտախար ընել , կամ թէ ոչ իմ գեղաց զօրութիւնքն բոլորովն արդեւ և ոչնչացնել , փոխորոյ ուրեմն անհրաժեշտ հարկիք մըն է , որ իմ գեղաց վերաբերեալ անարատութիւնն անփոխախելի պահ պահուի :

Ամենայն վիճակի մէջ , յորժամ հօլլոսեի օծանելիքն և գեղահատին ի միտին գործածել պատահի իրենցալ է , բժշկութիւնն նոցա առանձին , առանձին գործածելուն քա՛նք երկար ժամանակի կէսի չափ ժամանակի մէջ կատարելապէս կը տալայն , և յիշուի այս փաստից շատերն չեն բժշկիլ եթէ ոչ այս երկու գեղքն ի միտին գործածելով :

Ս. զեղահատքն ջերմ կլիմայից մէջ շատ գործ կ'ածուին իւրեանց ունեցեալ զտողական և մաքրողական որակութեանց աղաքաւ . և եթէ աստի նշանն երեւելոյն՝ նոյն հետայն ասոնք ի գործածուին՝ նորա մահագուշակ հետեւանքն միանգամայն կարգիլեն , և բռնի յառաջանալոյն յամառութեամբ դէմ կըղ նեն , և ի նմին ժամանակի ևս , պատրաստ փութով և ստուգութեամբ զախան իւր զօրութեան ներքոյ անկեալ մարմնոյ մօտէն ի բաց կըլմանեն . փասն որոյ և են իբր անգին պահապանք անձանց :

Չերմ և անառողջ կլիմայից մէջ այս գեղահատքն գործածելոյ լուռութիւնն՝ ասոնց խիստ զովացուցիչ է . և տենդ , պատահելոյն արդեւ չ

լինիլն է :

Իւր փորձն՝ վախկոտին քաջ կըցուցանէ , որ այս գեղին անգամէ մը առնելին չտին , ոչ թէ միայն շատ չէ այլ թէ՛ շատ տեսակ ակտից համար գրեթէ գեղ բաւական ևս չէ , և բազում զօրեղ մարդիկ , ունեցեալ յամառ ակտաճէ տութեանց համար շատ օգուտ կը բաղեն՝ եթէ տակաւին քիչ մը ալ այս չափին աւելի առնեն , որով ունեցեալ ներքին աւելորդական հեղաշիւթքն փութով դուրս կըլմանուն որովայնի կարեաց հետ , իբր լրձիւնտ աղտեղիս , և այս արդաւա հարկաւոր է ուրեմն զօրովայնի մեղի և լոյծ պահել , քանիցս անգամ ի միջոյն քսան և չորս ժամուց արտաքս գնալով որ և խիստ փափկասուն կաղմութեան ևս անփնայ գօրով վասն որոյ՝ և ամենեցուն օգուտ կ'առնէ , առողջութեան և զօրութեան հիմն մարմնոյ հաստատուն առնելով :

Վնեայն ծանր և թմրեցուցիչ զգացմանքն որք յառաջնեթաց և իբր գուշակ են զարհուրելի հիւանդութեանց , զոր օրինակ , կաթուածոց (պոսլայ) անգամաւրեւութեան (մեֆլիւճ) և այլն , քանի մը անգամայն գեղաց առնելովն իսկ պէս ի բաց կըլմարատին , որք և ի նմին ժամանակի ևս անոյշ և անգործացուցիչ քուն կըլերեն նոյնպէս և մարդոյ սիրտն կը զուարթացնեն՝ ընծայելով գեղեցիկ աշխոյժութիւն մը և անձին թեթեւութիւն , ևս և սուր ակտրժակ մը անփնայ կերակուրներ վայելել : Տեսողական և լուս

դական զգայարանքն (որք մեր վայելութեան համար անհրաժեշտ հարկաւոր են) իւրեանց գործարանաց զտելովն՝ կըսկսին սրիւ և զօրանալ վստորոյ ուրեմն և իրաւացի կարելի կըլայ առնել ահա բոյժ փան ամենայնի :

Վասն բժշկութեան օգոստոսիական , Հարթուկական տխր հարթուկական յօդաւորաց : Ռիկոստի , Միջոց յաւոյ և վնասողին գողի :

Սխիթար առաւտուն և երեկոյն հնգեկան գեղահատս առնելով՝ և երկրորդ օրն ութն հատս առանգամ , և երկու անգամ օրն , և այս չափ առնելն շարունակէ մինչև յուրթն օր . յետոյ (եթէ հարկն պահանջէ)՝ գեղահատից՝ թիւն կարելի է առաւելացնել մինչև ցաւան . կամ տանեկերիւ հատս առանգամ , երբոր յամառ փստ մը մարմնոյ մօտէն արմատաքի դուրս դալով վրայ ըլլայ յայնժամ հիւանդն քիչ մը ցուկըղայ . սակայն այս ցաւն անցաւոր է : Վնեայն վերոյգրեալ հիւանդութեանց մէջ հօլլոսեի օծանելիքովն՝ վնասեալ տեղն պէտք է օծուի և շփուի , որպէս պատուէրի՝ տպած տետրակն (որ օծանելիքի իւրաքանչիւր ամանին վրայ փաթեթած է) կըցուցնէ : Վնեայն տեսակ արքեւցողական խմելոց պահք պահելոյ է . և փոքր պահեցողութեամբ ամեն փստ հիւանդութիւն՝ այս գարմանին մօտէն յաղմուելով տեղի կը տան՝ և կը հեռանան :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՄՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ